

Memòria justificativa de recerca

La memòria justificativa consta de les dues parts que venen a continuació:

- 1.- Dades bàsiques i resums
- 2.- Memòria del treball (informe científic)

Tots els camps són obligatoris

1.- Dades bàsiques i resums

Títol del projecte ha de sintetitzar la temàtica científica del vostre document.
Projecte per a l'organització de pràctiques professionals en turisme en formació virtual

Dades de l'investigador responsable

Nom	Cognoms
Francesc	González Reverté

Correu electrònic
fgonzalezre@uoc.edu

Dades de la universitat / centre al que s'està vinculat

Universitat Oberta de Catalunya - IN3

Número d'expedient

2007MQD00024

Paraules clau: cal que esmenteu cinc conceptes que defineixin el contingut de la vostra memòria.

Turisme sostenible, Pràcticum, e-learning, simulacions didàctiques, treball en equip

Data de presentació de la justificació

28/11/2008

Nom i cognoms, i signatura del degà
o director de la facultat

Vistiplau del/de la beneficiari/ària

Resum del projecte: cal adjuntar dos resums del document, l'un en anglès i l'altre en la llengua del document, on a més s'esmenti les dades següents: les dades del lloc on s'ha fet l'estada i la durada del projecte.

Resum en la llengua del projecte (màxim 300 paraules)

L'objectiu del projecte és possibilitar que els estudiants de la diplomatura de turisme de la UOC puguin realitzar una pràctica laboral rigorosa i realista i que permeti desenvolupar les competències bàsiques en treball en equip i transversals en sostenibilitat aplicada a les destinacions turístiques. La pràctica docent consisteix en una simulació, per a entorn virtual d'aprenentatge que emula les diferents fases del treball de consultoria turística i l'aplicació dels resultats del les tasques col·laboratives a un treball orientat a objecte. Concretament el projecte està orientat a simular un treball de camp i a dissenyar i executar un pla estratègic per a la millora d'una destinació de naturalesa. La metodologia didàctica parteix de l'organització d'un treball en equip, cosa per la qual s'espera que els estudiants puguin cooperar entre si durant les fases del projecte. Amb el projecte es pretén aconseguir dotar als estudiants de mètodes i habilitats en sostenibilitat aplicada al turisme, així com posar en pràctica els coneixements previs obtinguts en aquesta matèria. La simulació consisteix en la implementació d'estratègies per a millorar l'ús dels recursos turístics en una destinació real espanyola (el parc Natural de la Serra d'Espadà, a la província de Castelló), així com a crear una memòria final basada en la creació d'un pla estratègic per a la implementació d'accions bassades en el turisme sostenible en l'àrea d'estudi.

Resum en anglès (màxim 300 paraules)

The Practicum project is oriented to develop a simulated field work and the organization and execution of strategic planning in tourism consultancy. The methodology is based on a team work approach, so it's expected that students could collaborate together along the different phases of the project. It is aimed to reach an appropriate level of methodological skills by the students and also to provide them methods to empirically put in practice conceptual knowledge about sustainable tourism. The simulation consists in the implementation of strategies to improve the use of tourist resources in a Spanish destination (The Natural Park of La Serra d'Espadà, in the Castelló province) and to create a strategic plan to display sustainable tourism issues suitable for the area of study.

Resum en anglès (màxim 300 paraules) – continuació-

2.- Memòria del treball . Redacteu el document en base a una estructura lògica d' introducció, metodologia, pla de treball i conclusions. L'informe ha de tenir una extensió màxima de 30 pàgines. Trobareu informació més detallada per a la redacció de l'informe al document *Instruccions per al lliurament de les memòries a RECERCAT* a l'apartat de recursos de la convocatòria MQD.

Introducció

La posada en marxa d'un Pràcticum formatiu en turisme en ensenyament on-line ha suposat un repte pel disseny i la proposta docent de l'assignatura. Els objectius de partida del projecte han estat poder combinar les necessitats de formació eminentment pràctiques amb les condicions i determinants específics de l'ensenyament virtual, així com orientar el procés d'aprenentatge dels estudiants a l'obtenció de la competència transversal de sostenibilitat en turisme.

El projecte portat a terme es justifica per les següents raons principals:

1. Donar cobertura a una de les competències transversals en les assignatures de la diplomatura de turisme, l'aplicació dels principis de sostenibilitat a l'activitat turística
2. La posada en marxa d'un treball de camp simulat per a una assignatura de caràcter virtual
3. Millorar la disponibilitat d'eines metodològiques per a desenvolupar el treball col·lectiu entre els estudiants de la UOC

El projecte ofereix diferents eines metodològiques per superar les tres principals problemàtiques a les quals s'afrontava la posada en marxa d'un pràcticum virtual en turisme. En primer lloc s'ha seleccionat un sistema de treball que permeti donar continuïtat empírica a la competència sobre el tractament de la sostenibilitat en els espais turístics. Els estudiants parteixen d'un bagatge teòric considerable però fins arribar al Pràcticum mai l'han pogut posar en funcionament al llarg de la diplomatura. La confecció d'un treball orientat a objecte (TOO) reuneix les condicions didàctiques exigides en una assignatura de pràcticum des d'aquest punt de vista: que sigui pertinent per a la millora de les condicions turístiques dels llocs objecte d'estudi en base a la proposta d'accions de sostenibilitat i que permeti contrastar la validesa pràctica dels conceptes adquirits un cop aplicada a la realitat. A més la finalitat aplicada, i el resultat en forma de producte visible i tangible, que pren el TOO permet engrescar l'estudiant i augmentar el seu nivell de compromís en l'assignatura des del primer moment i fins el final del curs.

En segon lloc calia dissenyar uns materials sobre els quals els estudiants es basarien a l'hora de fer el treball de camp de reconeixement del territori sense necessitat de trepitjar-lo. En aquest cas s'ha optat per dotar els estudiants de la documentació i material audiovisual que garanteixen els mínims imprescindibles de coneixement del medi. A més s'ha tingut en compte com a factor clau el fet que tant els autors dels materials com el professorat de l'aula que tutoritza els estudiants fos expert en el territori analitzat i en matèria de desenvolupament sostenible aplicat al turisme. També s'ha elaborat un paquet de guies didàctiques i metodològiques que permeten donar a l'estudiant una visió més clara de la temàtica, dels continguts, de la metodologia de treball a seguir, i del coneixement del propi territori estudiat.

En tercer lloc era necessari dotar de procediments didàctics vàlids per al treball en equip i suggerents per a l'estudiant. A la UOC el perfil de l'estudiant de la diplomatura de turisme respon més a un estudiant interessat per la flexibilitat que el sistema d'educació virtual ofereix que en participar en experiències de treball col·lectiu. No obstant, l'interès que aquest tipus de propostes tenen per donar realisme al treball de consultoria que proveeix el pràcticum i el futur protagonisme que tindran les competències de treball en equip amb l'adaptació del Grau de turisme a l'EEES fan recomanables pensar en la millora dels mètodes de treball en equip. En aquest sentit el projecte ha optat per un model d'avaluació continuada

basat en la confecció d'un treball orientat a objecte com a procediment capaç d'obtenir resultats visibles, amb resultats parcials obtinguts en etapes progressives, que animessin als estudiants a continuar el seguiment de l'assignatura i a participar proactivament en el seu grup.

Desplegar el pràcticum atenent a aquests tres objectius que li donen la raó de ser ha requerit adoptar metodologies específiques que a continuació detalllem.

Metodologia

El projecte del pràcticum 2 de Turisme es basa en un treball simulat d'encàrrec de consultoria per part del responsable de l'administració d'una destinació turística (professorat) cap a una empresa de consultoria formada per un equip de treball interdisciplinari d'especialistes en turisme (estudiants). El treball final que cal lliurar és una memòria completa sobre com introduir millores basades en el desplegament d'estratègies i accions de turisme sostenible en una destinació real de natura. Per poder matricular-se del pràcticum 2 els estudiants han de tenir aprovades diferents assignatures obligatòries de la diplomatura, fet que garanteix la seva vàlua "professional" com a tècnic i els seus coneixements teòrics sobre turisme i desenvolupament sostenible per a portar a terme aquest tipus de tasca. A més el perfil d'estudiant de la UOC (sovint amb estudis anteriors completats o amb experiència professional en diferents camps) permet treballar la competència de transdisciplinarietat, pròpia d'un treball de consultoria. Aquests requisits i circumstàncies de partida atorguen un major component de realisme al projecte i són tinguts en compte i aprofitats a l'hora de dissenyar l'avaluació continuada de l'assignatura.

Dues són les metodologies didàctiques que ha seguit el projecte:

- 1) La virtualització de materials i casos
- 2) El Treball Orientat a Objecte

La primera metodologia fa referència a la simulació de casos d'estudi que han de ser analitzats i treballats per part dels estudiants en un entorn d'aprenentatge on-line. Això requereix dues tasques principals:

- 1) l'elaboració dels materials realistes de treball de camp i les guies didàctiques que els acompanyen;
- 2) la gestió de l'aula per tal d'acompanyar als estudiants en un guiatge constant a través del seu procés d'aprenentatge.

El projecte aborda la primera tasca amb la preparació de materials didàctics a càrrec d'especialistes en desenvolupament local i turisme que han treballat directament en la zona d'estudi i que, per tant, disposen d'informació de primera mà i fidedigna. En línies generals cal dir que s'ha compilat una base de dades documental i fotogràfica dels municipis que componen l'àrea d'estudi (fitxes municipals de recursos turístics; dades de caracterització sociodemogràfica, ambiental, econòmica i turística; enllaços web a portals de les destinacions i similars; selecció bibliogràfica de lectures complementàries sobre l'àrea d'estudi). Aquests materials van acompanyats d'una guia metodològica on, partir de l'exemple d'un dels municipis de l'àrea d'estudi, es fan indicacions sobre el procediment de treball referent als diversos tipus d'exercicis que caldrà que realitzin els estudiants. A més del coneixement del medi territorial

local i la seva relació amb l'activitat turística (potencial, problemes per implantar-lo, etc.), els estudiants tenen que desenvolupar posteriorment metodologies d'anàlisi i estratègies per dotar de competitivitat a les destinacions. Per això s'inclouen també altres documents complementaris (com efectuar una anàlisi de benchmarking, com realitzar una anàlisi DAFO, entendre la col·laboració públic-privada entre els agents del turisme, com desenvolupar un pla estratègic de turisme, etc.). Finalment es disposa també d'un pla docent on es resumeixen els aspectes essencials de funcionament de l'assignatura i el cronograma de treball; d'una guia d'exercicis on es programa pas a pas l'avaluació continuada, i d'una guia per realitzar la part de treball en equip on s'explica el procediment de treball, el sistema d'avaluació i l'assignació de rols.

Per a la segona tasca es disposa d'una aula estàndard de la UOC preparada per a la realització de treball en equip (permet l'ús de fòrums, grups de treball d'accés tancat, wikis, etc.), i la tutorització de l'equip de professors de l'aula. A l'inici del curs, i prèviament al treball en grup es realitza un fòrum de debat entre els estudiants i els professors on s'exposen els objectius de l'assignatura i el seu procediment i es resolen els dubtes previs que puguin plantejar-se. Aquest és un fet important ja que pel bon funcionament d'un TOO realitzat en equip és essencial conèixer la programació, dinàmica de treball, condicions i resultats previstos abans de començar la seva realització. Amb la finalitat de donar protagonisme al realisme en la simulació i al mateix temps permetre el seguiment i coordinació de les tasques dels estudiants i dels diferents grups de treball es realitzen unes reunions per sorpresa entre els responsables de l'administració i els portaveus de cada grup de treball per analitzar resultats parcials i seguiment del treball. També es realitza un debat amb un especialista en turisme coneixedor de l'àrea estudiada durant la fase de preparació d'estratègies i accions. L'objectiu és que els estudiants puguin contrastar les seves propostes d'acció amb la visió realista d'un expert local implicat en les conseqüències del desenvolupament turístic a la zona, i que puguin desenvolupar-se *feedbacks* i replantejar-se, a partir d'ells, millores i propostes alternatives a les accions previstes en inici.

La segona metodologia de treball és la que fa possible el treball en equip, superant els obstacles de partida i recels dels estudiants, i fer-ho d'una manera fidedigna al treball de consultoria. El TOO es planteja com una seqüència modular que beneficia la tasca de col·laboració i al mateix temps fa creïble la simulació del treball de consultoria per blocs i en fases progressives. El sistema d'avaluació continuada contribueix a donar fidelitat a aquesta qüestió. El procediment requereix superar un bloc previ (una primera fase d'exercicis individuals sobre el coneixement del medi local) per afrontar el següent (confecció d'un pla estratègic en grup). Amb això s'intenta simular el treball d'una consultoria un treball de camp correcte permet efectuar una diagnosi acurada i aquesta permet, al seu temps, confeccionar un informe d'estratègies i accions validable. Per afavorir el treball en col·laboració el TOO s'estructura en diferents nivells:

Nivell 1. Treball individual. La proposta individual té com a única finalitat fer que l'avaluació final de l'estudiant no depengui exclusivament del treball col·lectiu. D'altra banda, part de la valoració individual forma part de la implicació i participació en el treball d'equip, així com de la valoració que cada membre de l'equip de treball fa de la resta, per la qual cosa es pot considerar que el treball col·lectiu i la incidència que cada membre del grup té en el resultat final queda suficientment cobert.

Nivell 2. Configuració dels grups, rols i pla de treball. Els estudiants, un cop finalitzada i superada la fase de treball individual, són assignats a un grup de 4-5

integrants per part del professorat i es distribueixen entre ells els diferents rols (portaveu-coordinador, especialista en empresa, especialista en destinacions, documentalista) segons els seus interessos particulars o perfils. Aquesta fase inclou un debat intern sobre les apreciacions que cada estudiant té del medi local. Un cop establerts els grups s'organitza un fòrum on els estudiants que han treballat municipis diferents d'una mateixa àrea geogràfica posen en comú els diferents elements clau detectats intercanvien opinions sobre com orientar el treball pel conjunt de l'àrea (l'àmbit territorial d'un parc natural que inclou diferents municipis). A més cal que posin nom al equip de consultoria, que es distribueixin els rols i que realitzin (el portaveu) un pla de treball consensuat que caldrà justificar i respectar un cop aprovat per part del professorat. L'assignació de rols implica la possibilitat de separar i distribuir diferents tasques especialitzades però sempre sota el patró d'un mateix objectiu comú. D'aquesta forma cadascú aporta una peça diferent al treball d'equip però mai es perd de vista l'objectiu final, amb la qual cosa els diferents esforços col·laboratius apropen a l'objectiu final comú (memòria de pla estratègic) que ha de ser re-visat per tots els membres de l'equip. En aquest nivell es desplega el treball col·laboratiu per fases en el si de cada equip, al mateix temps que permet desenvolupar les habilitats i coneixements especialitzats a cadascun dels membres.

Nivell 3. Coordinació entre grups. En la fase final es realitza una retroalimentació entre els diferents resultats aportats de forma independent per cada grup de treball. Un cop elaborades les estratègies el professor, en qualitat de membre de l'administració que realitza l'encàrrec fictici, crida a una reunió als portaveus de cada grup i els demana que posin en comú les conclusions bàsiques i que a partir de la discussió s'enriqueixin col·lectivament les versions finals de les memòries de cada grup que fins aleshores han treballat de forma independent. En aquest nivell els diferents grups han d'interactuar entre si, de manera no competitiva, i fer aportacions a la resta d'equips en funció de l'experiència adquirida durant les fases de diagnosi i anàlisi.

A banda dels nivells de participació col·lectiva en el mètode de TOO és molt important respectar la **modularitat** de la programació. Per aquest motiu es demana que les diferents parts de la memòria es realitzin per separat. Això permet fer aproximacions des de diferents especialistes, detectar els punts dèbils i forts del treball abans de realitzar la versió definitiva i reforçar les competències que permeten arribar a pactes, compromisos i acords entre les diferents visions dels integrants del grup. Finalment també és fonamental que la metodologia permeti assumir la **presa de decisions dinàmica**, on les aportacions de cada membre especialitzat del grup hagi de ser revisada validada pel conjunt dels seus integrants en cada fase de treball. Amb això s'impedeix que les especialitzacions dels rols que prenen els estudiants facin perdre de vista els objectius comuns del treball col·lectiu.

A banda dels procediments i mètodes de treball per a l'anàlisi estratègica del turisme sostenible a la destinació cal també implementar un **sistema d'avaluació** d'una AC basada en el treball en grup. A grans trets l'avaluació combina, en la nota final, una part de treball individual (40%) que inclou tant els exercicis individuals com la participació personal en el treball de grup i l'autoavaluació, amb una part de treball col·lectiu (60%) fruit de la realització de la memòria final i de les seves diferents aportacions parcials.

Pla de treball

El pla de treball contemplava tres etapes d'implementació repartides durant l'any i amb càrregues i encàrrecs distribuïts entre els diferents membres del projecte interuniversitari i intrauniversitari.

ETAPA 1. CONCEPTUALITZACIÓ

En aquesta etapa ha participat tot l'equip de treball durant els dos primers mesos de posada en marxa del projecte. En ell s'han efectuat un repàs de les experiències prèvies que podien servir com a model per al projecte i s'ha decidit l'aproximació teòrica i metodològica a seguir en la definició del projecte. S'ha comprovat que en cap de les universitats coparticipants (Universitat de Sassari, UAB i UAB) ni en d'altres existien projectes de similars característiques al realitzat, cosa per la qual pren un caràcter pioner. A la UOC, en canvi, si existeixen altres tipus de pràcticum virtuals, però d'acord amb l'anàlisi realitzada pels membres de l'equip no s'ha pogut aprofitar com a model per ser substancialment diferents en objectius, mètode i plantejaments. Sí que s'han pogut aprofitar experiències de mètodes de treball en equip (assignatures de Multimèdia i Comunicació de la UOC i Projecte de Wikipèdia de l'assignatura d'Ecoturisme o Enciclopèdia de Dret Internacional basada en un Wiki) pel que fa al disseny conceptual, mecànica de funcionament i sistemes d'avaluació.

Durant l'etapa de conceptualització s'ha format un grup de treball coordinat pel responsable del projecte que ha tingut continuïtat durant tot el projecte i s'ha confeccionat el pla docent de l'assignatura, com a document base de treball que s'ha anat desenvolupant posteriorment.

ETAPA 2. DISSENY DE LES METODOLOGIES DE TREBALL

En aquesta etapa s'ha desenvolupat el gruix del projecte durant els quatre mesos previs a la posada en marxa de l'assignatura. Les tasques que s'han dut a terme han estat les següents:

1. Disseny de l'aula i selecció de professorat. L'aula estàndard de la UOC és vàlida per a la realització de treballs en equip, però tot i així s'han introduït petites millores per potenciar la coordinació interna entre els grups (sales de treball) i la comunicació amb els professors (fòrums de debat), així com la dotació de materials complementaris actualitzats per als estudiants (confecció d'un espai de recurs d'aula). La selecció del professorat ha permès obtenir experts en la temàtica i la zona d'estudi que afavoreixen el guiatge de l'aprenentatge per part dels estudiants.
2. Formació del professorat contractat extern i experts participants en els debats en la metodologia docent de la UOC i en la pròpia de l'assignatura, per part dels professors de la UOC
3. Preparació de materials didàctics formatius i simulacions sobre la Serra d'Espadà i el litoral valencià, coordinats pel professorat de la UOC i de la Universitat Jaume I de Castelló.
4. Coordinació de les tasques docents prèvies a l'inici del curs per part del responsable del projecte
5. Contractació d'una becària durant els mesos finals de l'etapa per tal de donar format, coherència interna i homogeneïtat als diferents materials didàctics i col·laborar en la preparació de les guies docents i documents de treball disponibles pels estudiants

El treball en aquesta etapa ha permès confeccionar els materials didàctics i dissenyar la programació de l'AC, elements que han servit com a punt de partida per a l'ampliació posterior de casos d'estudi.

ETAPA 3. IMPLEMENTACIÓ, VALIDACIÓ I DIFUSIÓ DE RESULTATS

En aquesta etapa, desplegada durant els sis mesos darrers del projecte, s'ha realitzat la implementació de l'assignatura, la revisió del funcionament durant el curs i la avaluació i difusió de resultats. En concret s'han implementat quatre parts del projecte:

1. Gestió de l'aula i resolució de problemes per part de l'equip docent de la UOC i del responsable del projecte. Organització de l'equip de treball del professorat col·laborador i seguiment de l'avaluació continuada.
2. Disseny de l'enquesta de satisfacció pels estudiants i tractament de la informació procedent de les respostes de l'enquesta
3. Validació del model i introducció de canvis per a propers semestres arran de les opinions dels estudiants i la valoració interna dels components de l'equip de treball
4. Presentació dels resultats en diferents seminaris especialitzats

En aquesta fase s'ha treballat la consolidació del pràcticum per a futurs semestres i la millora o eliminació dels aspectes que han funcionat pitjor. Alguns dels canvis més importants han estat la necessitat de disminuir el nombre de grups tutoritzats per professor (s'ha creat una segona aula), clarificar millor els objectius i procediment del TOO a l'inici del curs (s'ha creat un fòrum de dubtes), ampliar el nombre de casos de forma que permet escollir la modalitat turística a treballar, substituir les presentacions públiques de les memòries per una exposició virtual, i enriquir les anàlisis prèvies de la diagnosi proposant nous àmbits de treball (cooperació públic-privada). En l'apartat de difusió dels resultats s'han confeccionat quatre presentacions a seminaris i congressos durant la fase de conceptualització, la fase de disseny del projecte i un cop finalitzat i obtinguts els resultats:

- González, F.; Viu, M.; Gomis, J.M & Miralbell, O. (2008) "Un caso de pràcticum virtual en enseñanza universitaria en turismo. Diseño y adaptación al Espacio Europeo de Educación Superior" a Guevara et al. *TURITEC 2008 VII Congreso Nacional del Turismo y TIC*. Màlaga, Universidad de Màlaga, pp. 63-91
- Pérez, E.; Girona, C. & González, F. (2005) "Pràcticum en turismo bajo estándares europeos en un entorno virtual" *VII Symposium internacional sobre el Pràcticum y las prácticas en empresas en la formación universitaria*. Vigo, Universidad de Vigo. 14pp.
- Pérez, E.; Gomis, J.M.; González, F.; Miralbell, O. & Viu, M. (2006a) "El proceso de aprendizaje en turismo a través de la metodología de e-learning" *Congreso TURITEC 2006*. Màlaga, Universidad de Màlaga. 12 pp.
- Pérez, E.; Gomis, J.M.; González, F.; Miralbell, O. & Viu, M. (2006b) "Reflexiones sobre un pràcticum de turismo virtual bajo estándares del EEES" *Congreso EDUTECH*, Tarragona, URV, 22pp.

Pel que fa als resultats de satisfacció han estat clarament positius, i són exposats amb més detall en l'apartat següent de conclusions i resultats (vegeu les taules 1 a 4 de l'annex).

Conclusions

Els resultats obtinguts amb el projecte han satisfet plenament els objectius que es plantejaven en un inici. El projecte s'ha confeccionat segons el pla de treball previst, s'ha pogut implementar l'assignatura del pràcticum 2 seguint un model de simulació de treball de consultoria turística basat en el treball col·laboratiu orientat a objecte. A més la satisfacció del model d'aprenentatge del projecte ha pogut ser avaluat per diferents grups d'estudiants que s'han matriculat en aquesta assignatura durant el període d'implementació del projecte. Aquesta valoració ha estat altament positiva. No obstant, bona part dels factors més crítics detectats mitjançant l'opinió dels estudiants i del propi grup de treball del projecte han permès introduir millores contínues i dissenyar nous elements de perfeccionament de l'aprenentatge respecte el projecte inicial. Finalment cal dir que els resultats del projecte han pogut ser difosos en congressos especialitzats en turisme i didàctica, així com que el bagatge del projecte pot ser considerat com una prova pilot que permetrà a les universitats participants comptar amb exemples contrastats d'assignatures amb metodologies de treball col·lectiu, tal com requeriran els nous plantejaments de l'Espai Europeu d'Educació Superior i Bolonya.

Concretament les aportacions i resultats més rellevants del projecte han estat les següents:

1. L'obtenció d'una MQD ha contribuït decisivament a poder desplegar una assignatura inèdita en el marc de l'ensenyament universitari català basada en la confecció d'un pràcticum virtual de turisme orientat al treball en equip.
2. Per cobrir tal objectiu s'ha dissenyat una metodologia de treball i una planificació de l'AC a mida que pot ser d'utilitat per a plantejaments similars en d'altres àmbits i/o assignatures i per a d'altres entorns d'aprenentatge presencials o semi-presencials
3. Els membres de l'equip de treball del projecte pilot han assolit una expertesa en el funcionament d'aquest tipus de mètodes d'aprenentatge que pot ser assimilat en d'altres casos
4. Els estudiants han superat, en general, el seu temor inicial i les reticències a la forma de treballar en equip i han guanyat expertesa en la matèria
5. Els resultats de les enquestes de satisfacció demostren un elevat nombre de respostes favorables en relació a la metodologia de treball usada, així com també ha estat possible obtenir uns elevats rendiments acadèmics i de participació dels estudiants i satisfacció amb el treball de l'equip docent
6. El resultat del projecte és conegut i reconegut per la institució (UOC) i els Estudis que l'acullen (Economia i Empresa), cosa que ha permès ampliar el finançament de nous casos d'estudi pel futur desenvolupament del pràcticum o assignatures similars
7. S'ha realitzat una tasca de difusió dels resultats i de la innovació pedagògica en forma de presentació de comunicacions a diferents congressos acadèmics de caràcter nacional i en seminaris interns (a la UOC) per a donar a conèixer l'experiència.

D'altra banda s'han detectat una sèrie de limitacions que sense desvirtuar els resultats finals obtinguts en el projecte pilot reclamen una millora:

1. La presencialitat en el pràcticum no es considera insubstituïble per part dels estudiants, però sí que es demana que estigui present en algun moment de la seva implantació
2. La manca d'experiències similars en el camp de l'ensenyament en turisme ha dificultat la posada en marxa del model d'aprenentatge, però ha acabat constituint un element pioner que pot ser tingut en compte per a futures experiències en d'altres universitats
3. La metodologia de treball es pot aplicar a un sol cas sense afectar el procés d'aprenentatge, tot i què seria recomanable ampliar els casos a diferents modalitats de turisme per tal de fer més completa la seva aplicació en diferents àmbits territorials i modalitats turístiques de la realitat. Però cal tenir també en compte que això implicaria augmentar els costos econòmics de l'assignatura.
4. Caldria redimensionar la càrrega docent per crèdit i estudiant

La continuïtat del projecte resta garantida per la bona acceptació del mateix reflectida en la satisfacció dels estudiants, l'acceptació de la presentació de l'experiència en congressos especialitzats i la valoració positiva de l'equip de treball. No obstant podem apuntar algunes línies de futur treball que ha plantejat el desplegament i avaluació del projecte pilot:

1. Es necessiten nous casos referents a altres modalitats turístiques per ampliar els espais i formes de turisme. Actualment s'està treballant en la confecció de materials per analitzar casos de turisme urbà, turisme de neu, turisme en espais naturals i integració del paisatge en les destinacions turístiques, que podran aprofitar-se de la metodologia generada
2. La introducció de wikis pot resultar una eina molt innovadora en el treball en entorn cooperatiu, que millori i faci més eficient alguns dels processos del treball de grup
3. És possible adaptar la metodologia a d'altres assignatures del futur grau de turisme o d'altres ensenyaments, tot i què caldrà dimensionar correctament en el pla d'estudis el nombre d'assignatures que poden fer ús d'aquest tipus d'aproximacions metodològiques sense "saturar" ni augmentar la càrrega docent als estudiants fins a extrems insuperables
4. L'èxit de l'experiència recomana la publicació dels materials en format CD o similar per tal que pugui ser més fàcilment exportable i que l'experiència pugui ser donada a conèixer entre les escoles universitàries i facultats de turisme que desitgin implantar pràcticums virtuals o semipresencials.

ANNEX. Resultats de l'enquesta de satisfacció dels estudiants

Dades Enquesta

Dates: Curs 2007-08 (2 semestres)

Total estudiants matriculats: 95

Respostes vàlides: 41 (43%)

Taula 1. Valoració de la satisfacció en el procés d'aprenentatge de l'assignatura del Pràcticum

2

	%
Estudiants que han tingut problemes amb el seguiment del ritme docent del Pràcticum 2	15
Estudiants que han tingut problemes en el seguiment d'alguna de les activitats organitzades en treball en equip	37
Estudiants que consideren que la càrrega docent de l'assignatura és adequada	75
Estudiants que consideren que la planificació de l'assignatura s'ajusta correctament a les seves necessitats d'aprenentatge	76
Estudiants que consideren que els criteris d'avaluació han estat clars des de l'inici	97
Estudiants que consideren que la introducció del debat de dubtes és d'utilitat	91
Estudiants que consideren que caldria ampliar els documents, informació i casos existents en els materials didàctics	37

Taula 2. Valoració mitjana del nivell de consecució de les competències en l'assignatura del Pràcticum 2

	Puntuació (de l'1 al 10)	Desviació estàndard
Coneixement del medi geogràfic i dels vincles entre els processos de desenvolupament local el turisme sostenible	7.95	(1.20)
Realització d'una anàlisi de benchmarking	7.59	(1.35)
Informe sobre la demanda	7.81	(1.41)
Realització d'un document de diagnòstic i proposta d'accions i estratègies	8.15	(1.55)

Taula 3. Valoració mitjana de la satisfacció amb el mètode d'aprenentatge de l'assignatura Pràcticum 2

	Puntuació (de l'1 al 10)	Desviació estàndard
La metodologia seguida ha permès desenvolupar competències professionals vàlides per al sector turístic	7.39	(1.48)
Valoració general del mètode d'aprenentatge de l'assignatura	7.88	(1.48)
Valoració de la assignatura en la preparació professional per a treballar en una empresa consultora turística	7.38	(1.44)

Taula 4. Valoració mitjana de la satisfacció amb el treball en equip de l'assignatura Pràcticum 2

	Puntuació (de l'1 al 10)	Desviació estàndard
El treball en equip ha suposat un element de millora en l'aprenentatge	7.10	(2.19)
El treball en equip ha permès una aproximació realista a les tasques professionals desenvolupades en una consultoria de turisme	7.20	(2.06)
El treball en equip ha dificultat l'aprenentatge d'algunes parts de l'assignatura que no han estat treballades directament	4.78	(2.86)
El treball en equip ha permès portar a terme un projecte que seria difícil realitzar de forma individual	7.80	(1.91)
El treball en equip enriqueix professionalment gràcies a les aportacions de la resta de companys	8.00	(1.77)
Els criteris d'assignació de grups i de rols han estat clars	7.73	(1.90)
Els criteris d'avaluació de la participació en el treball en equip han estat clars	7.44	(2.26)
Satisfacció general amb el mètode de treball en equip	7.63	(1.98)